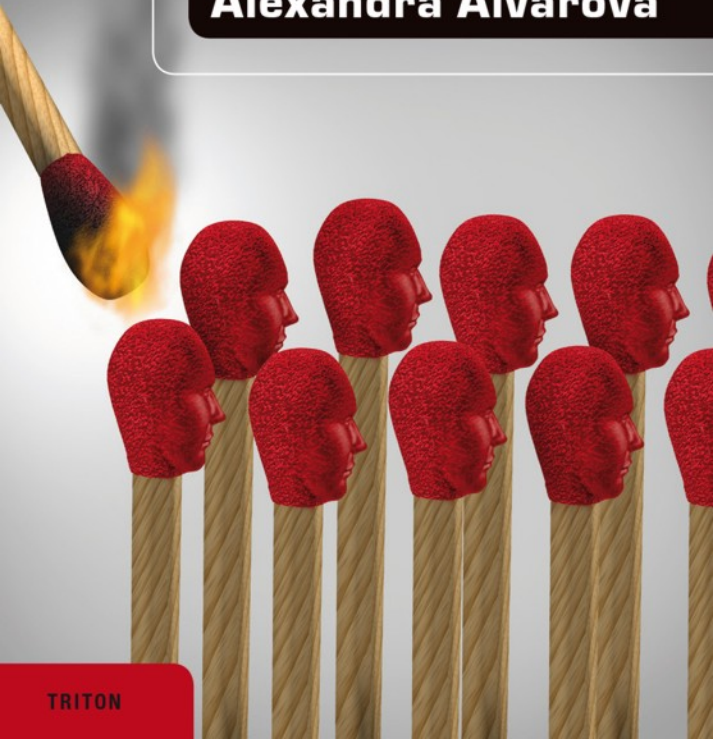

PRŮMYSL LŽI

PROPAGANDA, KONSPIRACE
A DEZINFORMAČNÍ VÁLKA

Alexandra Alvarová

TRITON

TRITON
Praha / Kroměříž

Alexandra Alvarová

Průmysl lži

Propaganda, konspirace a dezinformační válka

PRŮMYSL

LŽI

PROPAGANDA, KONSPIRACE
A DEZINFORMAČNÍ VÁLKA

Alexandra Alvarová

Alexandra Alvarová

Průmysl lži

Propaganda, konspirace a dezinformační válka

Tato kniha ani žádná její část nesmí být kopírována, rozmnožována ani jinak šířena bez písemného souhlasu vydavatele.

Copyright © Alexandra Alvarová, 2017

© Stanislav Juhaňák – TRITON, 2017

Cover © Renata Brtnická, 2017

Vydal Stanislav Juhaňák – TRITON,

Vykáňská 5, 100 00 Praha 10,

www.tridistri.cz

ISBN 978-80-7553-492-7

„Není důležité, jak to je, ale jak to vypadá.“

– PRVNÍ ZÁKON SPINU

VĚNOVÁNÍ

Tuto knihu věnuji svému manželovi. Nebýt jeho, nikdy bych nedokončila nic z toho, co dělám.

Za finální impuls („Přestaň psát na Facebook a napiš o tom knihu!“) děkuji předsedovi právního výboru Evropského parlamentu Pavlu Svobodovi. A fotografovi Antonínu Lavrenčíkovi, jehož bezděčný výkřik při předvolebním fotografování: „Ty ses pro tohle řemeslo prostě narodila!“ mi dlouho vrtal hlavou.

Poděkování patří i Haně Boškové, právní lingvistce, která pomáhala utřídit mé chrlení do logicky navazujících textových celků, a Jiřímu Kůsovi, který mne upozornil na chyby v textu týkající se odborných psychologických výzkumů a seznámil mne s teorií persuaze a vymyslel název knihy.

ZVLÁŠTNÍ VĚNOVÁNÍ

Mým rodičům, kteří mne s láskou vychovali.

PŘEDMLUVA

Tahle kniha je celá o propagandě

Ještě než začnu psát a vy číst, musíme si něco vyjasnit. Toto není studie sociálních věd. Ani odborná kniha pro výuku mediální teorie. Nečekejte žádnou metodickou soustavu postupů, ani případovou studii, komparaci, kvalitní poznámkový aparát, důsledné citace. Nic takového. Jsem propagandista. Tím myslím prodavač idejí. Nechci napsat odbornou literaturu, v průběhu četby pochopíte proč. Tuhle knihu píšu proto, abyste ji četli. Vy jste cílová skupina.

Vy všichni jste nějak zranitelní tím, co umím. Když knihu napíšu odborně a vyplním ji kvalitní sociálně-vědní a mediální teorií, nedočtete ji do konce. A já chci, abyste ji četli. Mám k tomu osobní důvody. Mám strach, že moje země ztratí svobodu a demokracii dřív, nežli si uvědomí, že byla napadena. Cítím bolest, že nedokážu vysvětlit lidem, které mám ráda, že se jejich hlav a srdcí zmocnil stejný duch nenávisti, jaký způsobil druhou světovou válku. Vidím absurdní chování poklidných

sousedů na vesnici, odkud pocházejí mí rodiče. Jejich touha „vyhnat machometány“ na malé vsi, kde je a příštích padesát let bude jediným cizincem Vietnámec v místní večerce, mi připadá stejná jako strach německých žen ze spiknutí světového židovstva v roce 1935. Odpovídají tomu výsledky sněmovních voleb, ve kterých vyhráli populisté a extremisté přes polovinu poslaneckých křesel.

Dobrá propaganda je jako droga v pitné vodě. Jejím úkolem není jen veřejné mínění měnit, ale především s ním jemně manipulovat. Někdy ta manipulace může spočívat jen v prohloubení a vyostření názorů, které jsou již mezi lidmi rozšířeny, stačí je jen zesílit, dát jim ostřejší tvar a silnější hlas. Některé názory jsou často žity a smýšleny, aniž by byly vysloveny. My Češi jsme například podle průzkumu univerzity v Harvardu z května 2017 nejrasističtější a nejnesnášenlivější národ v Evropě,¹ ale doposud jsme o tom spolu nemluvili, tak trochu jsme se za to styděli. Propaganda může být i to, že se některá morální TABU vysloví nahlas a někdo je etabloje v ústech politiků a veřejně známých lidí, posune je z přítmi sklepa, ve kterém se tísňí věci, které jsou „fuj“, na výsluní mezi názory přijatelně většinové, prominentní. Nemyslitelné se stane každodenností.

¹ Celoevropský výzkum univerzity v Harvardu v květnu 2017. Výzkum uskutečněn jako IAT (Implicit Association Test). Více na https://figshare.com/articles/European_map_of_Implicit_Racial_Bias/4750588.

Propaganda není jen šíření lži, jak by se mohlo zdát. Šíření lži a falešných informací, dezinformací a misinformací je samozřejmě temnější součástí této moderní zbraně. Ale propaganda disponuje neuvěřitelně kreativním arzenálem práce s pravdou, ke které přimíchává významy, akcenty, tu a tam drobnou lež, někdy jiné vyznění, správný podtext, mírně manipulovanou fotku – a polopravda už náhle nevypadá tak nesnesitelně hloupě, je z ní kočka, v médiích působí sexy... začíná po ní být poptávka.

Když se ve vás propaganda usídí, chcete víc, ale nevíte o tom. Konzumují ji skoro všichni a všichni nevědomky. Lidé, kteří povrchně čtou. Lidé, které ve škole nebyla fakta. Středoškoláci, kteří nemají dost informací a nevědí, jak se informace ověřují. Starší lidé, kteří už cítí, že je tělo tolik neposlouchá, a pronásleduje je strach, ten věčný slabý bod někde v břiše, za který nás lze uchopit. Lidé z malých vesnic na Moravě, kde nikdy v historii žádní cizinci nežili ani neprojížděli. Vysokoškoláci v mládí silně zasaženi komunistickou propagandou.

Propagandu konzumují stejně intenzivně i ti, kteří přeceňují své vzdělání a myslí si: „Já mám přece dvě vysoké školy, já bych se nikdy nenechal oblbnout...“ Konzumují ji matky s dětmi. Nezaměstnaní tátové od rodin. Manželé z vesnic pod 5000 obyvatel, kde zrušili školu, knihovnu, nechali spadnout kostel, zkrachovat hospodu a zrušili polovinu spojů do nejbližšího města. Ženské, které zklamal život a v padesáti nemohou nalézt

žádnou naději. Každý z nás má slabé místo a patří do nějaké cílové skupiny. Občas i já „spolknu návnadu“ a uvěřím něčemu, co je manipulace, nepravda. Je totiž velmi těžké rozlišit, které informace na internetu jsou pravdivé, seriózní, ověřené. A s jakým úmyslem byly napsány. A to se propagandou zabývám už velmi dlouho. Není většího omylu, než předpokládat, že propaganda je určena jen hlupákům. Nebuďme na svůj intelekt příliš pyšní, v této knize si ukážeme, jak malou roli hraje náš rozum v budování názorů na základě internetových informací.

Všichni máme slabé místo, skrze které je možno nás ovlivnit. Propagandisté tato slabá místa znají a mluví jazykem, který vytváří pudový hromadný souhlas. Ztotožnění.

Propaganda zasáhla naše životy tak silně proto, že se sešly čtyři faktory ve stejný čas. Prvním předpokladem byly peníze. Jako u všeho, že? Putin do propagandistické války investoval naprosto největší finanční prostředky v historii masového ovlivňování. Jen jeho televize a kanál Russia Today stojí stovky milionů dolarů ročně.² Druhou šťastnou náhodou bylo „zlidovění“ interne-

² Budget Russia Today v roce 2015 činil (oficiálně dle ruských zdrojů) 400 milionů dolarů. Pro srovnání, budget BBC byl ve stejném roce 376 milionů dolarů. Zdroje: *Nelson, Elizabeth; Orttung, Robert; Livshen, Anthony (8 December 2015), „Measuring RT’s Impact on YouTube“ (PDF), Russian Analytical Digest, Forschungsstelle Osteuropa Bremen, Germany, Center for Security Studies (CSS), ETH Zürich, Switzerland,*

tu a sociálních sítí, kde se – jak mnoho lidí dosud věří – rodí informace samy a zadarmo. Třetím faktorem bylo dosud nejpropracovanější užití sociální a masové psychologie, velmi aktuální, vědecky podložené a invenční. Opravdu, musím přiznat, z mého hlediska dobrá práce. Vlastně smekám. A čtvrtou okolností byla naše naprostá nepřipravenost, kolébající lenost tzv. Mírové dividendy (už nemusíme zbrojit, Rusové jsou už hodní, tak za ty peníze postavíme třeba silnice a dáme si dvacet). Zmizela Svobodná Evropa, Hlas Ameriky, Volá Londýn, všechny ty stanice, které jsme znali z dob studené války a kterým jsme my ve východním bloku důvěřovali, protože „byly z druhé strany“ a držely vysoký profesní standard novinářské práce. Beztak na nás komunismus zanechal následky. Dodnes věříme, že Američané jsou zlý tlustý imperialistický národ, že Rusové jsou naši slovanští bratři, kteří nám rozumějí, a my Češi jsme všichni slovanského původu, i když je to celé úplně jinak, jak dokazují aktuální genetické testy DNA příbuznosti populací v Evropě.³ Zkrátka virtuální realita se mění na

Institute of History, University of Basel (177), retrieved January 23, 2016 – <http://www.css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/RussianAnalyticalDigest177.pdf>.

³ Výzkum genetické genealogie Čechů z MUNI Brno, zdroj: <https://www.novinky.cz/veda-skoly/453236-jen-tretina-cechu-ma-slovanske-koreny-ukazal-vyzkum.html> a <http://www.genetickagenealogie.cz/novinky/populacni-data/rozlozeni-haploskupin-mtdna/>.

„zažitá fakta“, aniž si všimnete. Stačí dlouho opakovat reklamní slogany o hlasu slovanské krve a najednou je ze sloganu fakt.

Moje kniha není určena vzdělavcům v univerzitních knihovnách a odborným opinionmakerům v oblasti mediální a zahraniční politiky, protože lidé jejich názorům stejně už dávno nenaslouchají. Odvykli jsme příkládat vzdělavcům a odborníkům váhu a jejich prostor v médiích je devalvován na pouhé vršení protichůdných dobrozdání. (Pět minut Židé, pět minut Hitler, ať jsme objektivní.) V našich hlavách se vrství zmatek, informační chaos, hodnotová nejistota. Píšu pro lidi z venkova, co nejraději ze všeho po práci zapnou TV Prima a hned po zprávách se zobrazenými hrůzami vraždicích uprchlíků pojíždají oříšky u bezpečného domácího seriálu s českými herci. Píšu pro lidi, co neumějí žádný cizí jazyk a v životě nebyli dál než v blízkém Chorvatsku u moře.

Dlužím jim informaci o tom, jak my marketéři a propagandisté zacházíme s jejich mozky.

Já jsem ten poslední, kdo by ohrnoval nos. Jejich chování a důvěřivost mne totiž živí – jako všechny marketéry.

Nejsem „sluníčkář“. Nejsem „vlastenec“. Nejsem žádný z pojmů, který pro nás v Rusku vymysleli. Jsem obyčejná máma od dvou dětí, bytost, která dost staromódně věří v dobro a ve zlo. A má občas i špatné svědomí, že možná svým působením pomáhala postavit korálový útes marketingové lži, zlatého telete, kterému se dnes všichni klaňají a které propagandisté tak brutálně zneužili.

Díky internetu a informačnímu propojení světa došlo k nevratným změnám v tom, jak je svět organizován. Je marné si stýskat, že za našich mladých let bylo vše lepší, pomalejší, jednodušší, srozumitelnější. Zapomeňte na naději, že lze vrátit čas. Jediný historicky vyzkoušený způsob, jak se propadnout z pádící civilizace do dávnověku, je válka. Podívejte se, co zbylo z kvetoucího vyhlášeně krásného města Damašku v Sýrii. Nemůžeme zpět. Ano, dnešní svět je odporně rychlý a totálně nesrozumitelný. I já se bojím. Jenže nikdo na světě, žádný hlasatel pravdy ani politiky nedokáže bez ničivé války vrátit čas. Snažme se proto vychovat generaci, která v tomto novém světě technologií a podobných nových vztahů dobře obstojí. Je to lepší než jim vzít budoucnost ve volbách, bát se a volit populisty, pouťové dryáčníky, nezralé násilníky a pseudoválečníky. Takových se každý zkušený voják štítí. Oni do válek a občanských válek nepůjdou, spíše je rozpoutají a nacpou tam místo sebe naše syny. Pokud nechceme obětovat budoucnost našich dětí, věnujme jejich výchově čas a opatrně zvažujeme své chování ve volbách – kráčíme po hraně útesu.

Novodobá propaganda je postavena na strachu z cizinců, především muslimů. Nevěřím, že jsou všichni muslimové beránci. Na můj vkus je mezi nimi opravdu příliš mnoho těch, kteří schvalují jiné kulturní vzorce jako řešení běžných problémů.⁴ Tohle není moje civilizace.

⁴ Počet muslimů, kteří chtějí právo šaria jako oficiální právní systém v zemi: Afghánistán (99 %), Irák (91 %) Pákistán

Věřím ale, že musíme rozlišovat důsledně mezi slovem muslim, islamista a terorista.⁵ Já vím, svět by byl o tolik jednodušší, kdybychom se mohli vrátit k pravdám našich evropských babiček, že každý Turek seká hlavy a každý Arab je zloděj. Ale náš svět se vyvíjí a naše poznání s ním. Komplikovaná pravda bývá dost často nerosozumitelná.

Mír klidně zmizí jedinou špatnou volbou do volební urny, to nás Evropany naučil Hitler... A propaganda je především směřována k ovlivňování volebních rozhodnutí.

V České republice je již deset let velmi úspěšná propaganda protievropská. Dopadla na úrodnou půdu českého strachu z cizího, cizím jazykem mluveného. Ostatně všichni v Evropě nazývají Němce slovem Germáni, jen my Češi a Poláci jim říkáme Němci, od slova němý. Jejich jazyku nerozumíme, je to jako kdyby huhlal němý. Tak velký odpor to kdysi byl. Cizák rovná se nebezpečí.

Jsem také přesvědčená, že Evropská unie je zatuhlý byrokratický právní spolek, který nám ovšem přináší

(84 %) – oproti tomu např. Turecko (12 %), Kazachstán (10 %) a Ázerbájdžán (8 %). Zdroj Pew Research, 2017 – <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2017/08/09/muslims-and-islam-key-findings-in-the-u-s-and-around-the-world/>.

⁵ Muslim – ten, kdo praktikuje islám jako náboženství; islamista – ten, kdo používá islám, respektive některé jeho části k ospravedlnění násilné rétoriky vůči ostatním náboženstvím; terorista – ten, kdo páchá hromadně kriminální násilí s politickým nebo náboženským zdůvodněním.

mnoho dobrého, když nepočítám miliardy na zlepšení silnic, podniků, památek, budov, podnikatelských programů, pořád je tu ještě vyšší kultura pojetí práva (ne, nedělám si legraci, opravdu je pro nás evropské právo zlepšením a inspirací, a ne naopak, stačí jen trochu číst). Tatáž unie také vyprodukuje tu a tam úplně zbytečnou „volovinu“. Ale co my, Češi? Počínáme si trochu jako blázni. Vyskakujeme z lodi jen proto, že v lodní kuchyni občas rozvaří špagety. Normální člověk by si šel anglicky stěžovat šéfkuchaři. Průměrný Čech anglicky neumí a učit se nechce.⁶ Raději si navlíkne vestu a hází nohy přes zábradlí. Ani si přitom nevšimne, že ten jediný záchranný člun dole je smradlavá ruská džunka, do které teče a kde už sedí parta pobertů, co volá nahoru: Vezměte si peněženku, bude se vám hodit!

Sociální sítě jsou zamořeny propagandou víc, než si umí kdokoli z nás představit. Ale ne každá manipulace a lež, kterou na internetu potkáte, pochází z Ruska. Nové metody, pokud fungují, jsou jako mor, rychle se šíří. Dnes už má k dispozici dobře promazaný propagandistický stroj i Čína, islamisté na středním východě, prostě kdekdo. Tak dlouho se metody spinningu, public relations, propagandy užívaly v masovém měřítku pro volební účely, až je Rusové tiše dotáhli k dokonalosti

⁶ Eurobarometr – pouhých 11 procent lidí považuje svou znalost angličtiny za dobrou. Ve výzkumu jsme skončili na posledním místě v EU; <https://zpravy.aktualne.cz/zahranici/cesi-si-urizli-ostudu-anglicky-umi-nejhur-z-cele-eu/r-i:article:760975/>.